Nr 256.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift; given Stockholms slott den 14 april 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 april 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift samt anför.

Tidigare åtgärder.

I skrivelse till chefen för folkhushållningsdepartementet den 16 december 1940 anförde *statens bränslekommission,* att kommissionen i samråd med medicinalstyrelsen, statens institut för folkhälsan samt riksförsäkringsanstalten till beredning upptagit frågan om åtgärder till skydd mot faran för koloxidförgiftning vid gengasdrift. I skrivelsen framhölls, att under år 1940

hade inträffat ett ganska stort antal lindrigare förgiftningsolyckor men även några dödsfall på grund av gengasförgiftning. Kommissionens gengasbyrå hade utfärdat föreskrifter om vissa skyddsåtgärder mot förgiftning av gengas. Sannolikt måste dock åtskilligt ytterligare göras för att minska risken för olycksfall. Statens institut för folkhälsan hade sedan år 1939 företagit vissa undersökningar rörande koloxidförgiftning, varjämte enskilda forskare ägnat sig åt spörsmålet. Det hade framstått som ett trängande önskemål att fortsatt möjlighet bereddes att bearbeta det undersökningsmaterial rörande faran för gengasförgiftning, som redan på olika vägar insamlats, samt att under en tid framåt intensifiera undersökningarna om gengasens skadliga verkningar. Därvid vore det angeläget, att dessa undersökningar leddes på sådant sätt, att i varje fall de svåraste förgiftningsfallen snabbt kunde specialstuderas i samarbete mellan medicinsk och teknisk sakkunskap. På grund av det anförda hade kommissionen kommit till den uppfattningen, att en undersökningsnämnd för gengasskador omedelbart borde tillsättas bestående av representanter från medicinalstyrelsen, statens institut för folkhälsan, riksförsäkringsanstalten och kommissionen. Ledningen av det medicinska undersökningsarbetet vore avsedd att uppdragas åt överläkaren vid Sabbatsbergs sjukhus, docenten Ernst Salén. Kommissionen hemställde om ett anslag på 10 000 kronor för berörda undersökningsverksamhet.

Genom *beslut den 30 december 1940* medgav Kungl. Maj:t, att bränslekommissionen finge av medel, som stode till förfogande för bestridande av kommissionens utgifter för avlöningar och omkostnader, använda sammanlagt högst 10 000 kronor för att täcka kostnaderna för vissa undersökningar beträffande förgiftningsfaran vid gengasdrift, anordnade i huvudsaklig överensstämmelse med i kommissionens förenämnda skrivelse angivna riktlinjer.

Den föreslagna undersökningsnämnden, kallad *medicinsk-tekniska nämnden,* kom att bestå av 10 ledamöter, varav tre utsågos av statens bränslekommission, två av medicinalstyrelsen, två av statens institut för folkhälsan, två av riksförsäkringsanstalten samt en av svenska metallindustriarbetareförbundet. Nämnden angav som sin uppgift, bland annat, att undersöka verkstäder och garage för utrönande av förgiftningsrisker för personalen samt att med ledning av till nämnden inkommande rapporter om förgiftningsfall verkställa undersökningar såväl laboratoriemässigt som på platsen. Nämnden skulle vidare utarbeta och utsända anvisningar om behandling av förgiftningsfall m. m.

I skrivelse den 14 mars 1941 hemställde *statens bränslekommission* om anvisande av ytterligare medel för fortsatta undersökningar m. m. beträffande förgiftningsfaran vid gengasdrift. Kommissionen anförde härvid, bland annat, följande.

Den av Kungl. Maj:t medgivna försöksverksamheten åsyftade att vinna erfarenhet på området. Numera förelåge emellertid tillräckligt underlag för en omprövning av verksamheten. Enligt kommissionens mening behövde man icke tveka om att en verksamhet av den art den medicinsk-tekniska nämnden bedreve måste uppehållas under avsevärd tid framåt. Under sådana om-

ständigheter syntes det mindre lämpligt, att verksamheten under budgetåret 1941/42 fortfarande upprätthölles under de dittillsvarande provisoriska formerna. Verksamheten borde från den 1 juli 1941 fortsättas av lämplig hälsovårdsmyndighet, exempelvis statens institut för folkhälsan. Inom nämnden hade det befunnits önskvärt, att snarast möjligt vid något av Stockholms sjukhus upprätta en särskild avdelning för central behandling och studium av förgiftningsfall. Kommissionen, som funnit detta önskemål i hög grad beaktansvärt, hade förhandlat med representanter för Stockholms stad, varvid ställts i utsikt, att staden skulle ställa en avdelning om 10 sängplatser vid Sabbatsbergs sjukhus till förfogande under förutsättning att av statsmedel skulle bestridas dels ett bidrag med 3: 50 kr. per säng och dag, dels kostnaderna för anskaffande av instrument och annan utrustning dels ock arvode åt avdelningens föreståndare med 600 kronor i månaden. Enligt kommissionens förslag skulle den ytterligare personal, som erfordrades för den medicinsk-tekniska nämndens verksamhet, utgöras av en medicine licentiat, en medicine kandidat, två ingenjörer (varav en å halvtid), ett laboratoriebiträde och ett skrivbiträde. Samtliga kostnader för nämndens verksamhet under tiden 16 mars — 30 juni 1941 beräknade kommissionen till 20 000 kronor, varav till löner 9 310 kronor.

Genom *beslut den 21 mars 1941* bemyndigade Kungl. Maj:t bränslekommissionen att intill utgången av juni månad samma år i huvudsaklig överensstämmelse med de av kommissionen i nyssnämnda skrivelse föreslagna riktlinjerna fortsätta ifrågavarande undersökningsverksamhet. Kungl. Maj:t förutsatte därvid, att kostnaderna för förenämnda avdelning vid Sabbatsbergs sjukhus, i den mån de icke avsetts skola åvila kommissionen, bestredes av Stockholms stad. För bestridande av kostnaderna för undersökningsverksamheten anvisade Kungl. Maj:t samtidigt ett belopp av högst 20 000 kronor.

I ett av *styrelsen för statens institut för folkhälsan* sedermera avgivet yttrande över bränslekommissionens framställning den 14 mars 1941 framhöll nämnda styrelse, bland annat, att det syntes ovisst, huruvida tidpunkten ännu vore inne att åt ifrågavarande undersökningsverksamhet giva en mera permanent karaktär. Styrelsen ansåge för sin del lämpligast, att undersökningsverksamheten intill utgången av år 1941 bedreves under ledning av bränslekommissionens medicinsk-tekniska nämnd på i huvudsak motsvarande sätt som tidigare.

Vid yttrandet fanns fogat en av chefen för bränslekommissionens gengasbyrå, professorn T. Lindmark, den 15 maj 1941 lämnad redogörelse för den medicinsk-tekniska nämndens verksamhet vid angivna tidpunkt, enligt vilken nämnden vore organiserad sålunda: Nämndens expedition vore förlagd till gengasbyråns lokaler. Kliniska undersökningar utfördes vid Sabbatsbergs sjukhus (å den s. k. gengaskliniken), dit även ett blodlaboratorium förlagts. Vid karolinska institutets fysiologiska avdelning företoges vissa undersökningar rörande koloxidens inverkan på nervsystemet, medan undersökningar rörande koloxidens inverkan på hjärnan och de förändringar, som förorsakades därav, utfördes vid Uppsala patologiska institutions hjärn-

laboratorium. Den medicinska ledningen av nämndens verksamhet utövades av docenten Ernst Salén i egenskap av verkställande ledamot, vilken till medhjälpare hade dels medicine licentiaten Sigyn Almgren, som närmast hade ansvaret för de kliniska och polikliniska avdelningarna, samt docenten T. Sjöstrand, vilken ledde undersökningarna på karolinska institutet. Salén erhölle ej något arvode för sin medverkan, medan Almgren och Sjöstrand åtnjöte arvoden med vardera 600 kronor i månaden. Härutöver funnos anställda en medicine kandidat och ett laboratoriebiträde (båda å blodlaboratoriet) samt en à två ingenjörer, två skrivbiträden och ett tekniskt biträde. Avlöningarna till den anställda personalen belöpte sig till 39 000 kronor för år räknat. Härutöver räknades med ett belopp av 21 000 kronor för materiel, instrument m. m. Kostnaderna för nämndens verksamhet beräknades sålunda till sammanlagt 60 000 kronor om året.

Genom *beslut den 20 juni 1941* bemyndigade Kungl. Maj:t statens bränslekommission att av kommissionens avlönings- och omkostnadsmedel disponera sammanlagt högst 30 000 kronor för bestridande av kostnaderna för fortsatt undersökningsverksamhet under senare halvåret 1941 beträffande förgiftningsfaran vid gengasdrift i enlighet med de riktlinjer och under samma förutsättningar, som angivits i Kungl. Maj:ts beslut den 21 mars 1941.

Med skrivelse den 14 oktober 1941 överlämnade *föreståndaren för statens institut för folkhälsan, professorn Ernst Abramson,* vilken under hand erhållit i uppdrag att inkomma med förslag till ordnande av den medicinsk-tekniska nämndens verksamhet efter den 1 januari 1942, en promemoria med förslag härom. Abramson har härvid till en början hänvisat till vissa av docenten Salén lämnade uppgifter rörande den dittillsvarande verksamheten å den s. k. gengaskliniken, enligt vilka medelbeläggningen utgjort 7,4 patienter och medelvårdtiden per patient uppgått till 8 dagar. Av 347 undersökta koloxidförgiftningsfall vore 108 (4) akuta och 239 (19) eller omkring 69 % kroniska. (Siffrorna inom parentes angiva antalet osäkra fall.) Av de under tiden januari 1941 till 2 oktober 1941 å kliniken intagna 157 patienterna hade 116 varit hemmahörande i Stockholm, medan 41 kommit från landet i övrigt. Huvuddelen av de sistnämnda hade haft hemortsrätt i Stockholms omedelbara närhet. Endast några enstaka patienter hade inkommit från orter, belägna långt från Stockholm. Av på polikliniken under samma tid undersökta 314 patienter hade 246 haft hemortsrätt i Stockholm, medan 68 kommit från övriga delar av landet. Av de 289 patienter, där endast koloxidhemoglobinvärdet i blod bestämts, hade 221 varit hemmahörande i Stockholm. Av samtliga 760 undersökta patienter hade sålunda 583 haft hemortsrätt i och 177 utom Stockholm.

Rörande den till karolinska institutets fysiologiska avdelning förlagda försöksverksamheten uppgiver Abramson, att experimenten därstädes, som pågått sedan våren 1941, givit till resultat bland annat, att koloxid även i små koncentrationer kunde framkalla objektivt påvisbara förändringar i centrala nervsystemets funktioner, t. ex. i förmågan att sammansmälta vissa synintryck, att uppfatta höga toner samt att utföra statiskt arbete ävensom i fråga om

knäsenreflexens styrka och uttröttbarhet m. m. Det hade visats, att kroniska förgiftningar kunde uppkomma även av upprepade men så lindriga akuta förgiftningar att de ej ens framkallade subjektiva symtom. I vissa fall kunde ökad känslighet för koloxid uppkomma. Av en viss praktisk betydelse syntes vara, att den akuta förgiftningen i fall där medvetslöshet ej förelåge kunde behandlas med ren syrgas, t. ex. från de i industrien allmänt använda syrgasbomberna, med samma framgång som med en blandning av syre och kolsyra.

Med avseende å frågan om den medicinsk-tekniska nämndens verksamhet efter den 1 januari 1942 yttrade Abramson i huvudsak följande.

Lika litet som tidigare kunde nu någon tvekan råda om att undersökningarna rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift måste komma att uppehållas under lång tid framåt. Även om storkriget inom den närmaste tiden skulle komma att upphöra, kunde man förvänta, att gengasdriften i stor omfattning komme att fortfara. Därtill komme, att hittills vunnen erfarenhet givit vid handen, att såväl akuta som kroniska förgiftningar med koloxid av annan orsak än gengas vore allmännare än man tidigare antagit. Tidpunkten syntes därför vara inne för att förbereda tillkomsten av en mera permanent form för verksamheten från och med den 1 januari 1942. Övergången till en sådan underlättades även av att undersökningsverksamhetens omfattning vid denna tidpunkt begränsats därigenom att de till karolinska institutets fysiologiska avdelning förlagda forskningarna då beräknades vara avslutade och de i Uppsala därefter endast krävde mindre omfattande anordningar.

I fråga om den till bränslekommissionens gengasbyrå knutna avdelningen, vilken uteslutande sysslade med tekniska problem i nära anslutning till gengasbyråns verksamhet i övrigt, borde någon ändring ej komma till stånd. Härvid förutsattes dock att liksom tidigare ett effektivt samarbete kunde ordnas med den medicinska grenen av undersökningsverksamheten.

I syfte bland annat att nedbringa kostnaderna för blodundersökningarna borde det till Sabbatsbergs sjukhus förlagda blodlaboratoriet överflyttas till statens institut för folkhälsan.

Genom den med staden träffade överenskommelsen hade det härmed avsedda syftet ernåtts, nämligen att på en medicinsk avdelning tämligen snabbt erhålla ett så stort material som erfordrades för att vinna en större erfarenhet om gengasförgiftningens diagnos och symtom m. m.

Det vore uppenbart, att, om gengasdriften komme att fortfara, måste vård av patienter, insjuknade i koloxidförgiftning, kunna beredas på landets olika sjukhus. Denna åkomma intoge icke den särställning i detta avseende i förhållande till andra sjukdomar att den icke skulle kunna behandlas på alla större sjukhus.

Av de å gengaskliniken vårdade fallen hade blott 26,1 % haft hemortsrätt utom Stockholm. Motsvarande tal hade för poliklinikfallen varit 21,7 % och för de endast blodundersökta 23,5 %. Av samtliga fall hade sålunda 23,3 % haft hemortsrätt utom staden. Sedan numera en första etapp i den bedrivna kliniska undersökningsverksamheten kunde anses uppnådd, syntes någon anledning knappast föreligga att i framtiden underlätta för utom Stockholm hemmahörande personer att erhålla vård å Sabbatsbergs sjukhus. I stället borde sådana fall hänvisas till sjukhus i sin hemort eller till något av statssjukhusen i Stockholm.

Mot den av bränslekommissionen med staden träffade överenskommelsen funnes ur ekonomisk synpunkt ingen erinran att göra, då man toge i be-

traktande dess provisoriska karaktär och de förhållanden under vilka den tillkommit. Överenskommelsen hade för sin tid varit både ändamålsenlig och ofrånkomlig. Helt annat vore förhållandet numera, då åtminstone en del av de omständigheter, som ledde till densamma, ej mera vore förhanden. Av de tio till förfogande ställda sjukhusplatserna hade i genomsnitt ej fullt två platser upptagits av patienter med hemortsrätt utom Stockholm. En prolongering av det med staden gällande avtalet efter den 1 januari 1942 på tidigare villkor vore varken nödvändig eller önskvärd. Staden borde efter denna tidpunkt i likhet med andra kommuner i riket bestrida samtliga med patienternas vård förenade kostnader.

Beträffande gengasklinikens fortsatta verksamhet borde man skilja mellan vården i egentlig mening och den därtill knutna särskilda forskningsverksamheten. Även om den sistnämnda numera kunde anses ha nått ett stadium, som möjliggjorde framläggandet av vissa redan vunna resultat, vore det dock nödvändigt eller åtminstone önskvärt, att den bereddes möjlighet att ytterligare kunna bedrivas under någon tid framåt. En sådan forskningsverksamhet kunde betraktas som en för hela riket gemensam angelägenhet. Det synes därför skäligt, att staten bidroge härtill, i första hand genom att möjliggöra anställandet av en särskild underläkare vid Sabbatsbergs sjukhus med ett arvode, vilket för år räknat borde sättas till samma belopp som dittills eller 7 200 kronor. Till de med forskningsverksamheten vid gengaskliniken förenade kostnaderna för skrivgöromål syntes staten alltjämt böra bidraga. Härför borde beräknas ett belopp av omkring 3 000 kronor per år. Slutligen erfordrades även ett mindre belopp för underhåll av redan inköpt utrustning, expenser m. m. Sammanlagda kostnaderna för den fortsatta kliniska forskningsverksamheten kunde sålunda beräknas uppgå till ett belopp av omkring 12 000 kronor för ett år. Härtill borde läggas de med forskningsverksamheten förenade kostnaderna för extra blodundersökningar, vilka utan särskild kostnad borde utföras vid det till institutet för folkhälsan överflyttade blodlaboratoriet.

Undersökningarna å den fysiologiska avdelningen av karolinska institutet komme inom den närmaste tiden att bliva avslutade. Anslag för år 1942 erfordrades därför ej för detta ändamål. Däremot torde det även i fortsättningen vara nödvändigt att kliniken ägde tillgång till fysiologiskt skolad expert för utförande av vissa specialundersökningar m. m. Ett mindre belopp som expertarvode borde beräknas härför. För bearbetningen av det vid djurexperimenten erhållna materialet å hjärnor m. m. vid hjärnlaboratoriet i Uppsala krävdes jämväl ett mindre belopp, som uppskattningsvis ej ansetts behöva överstiga 1 000 kronor.

Efter 1942 års ingång skulle sålunda enligt vad nu föreslagits den nuvarande under medicinsk-tekniska nämndens ledning och inseende stående forskningsverksamheten bedrivas dels å bränslekommissionens gengasbyrå, dels å Sabbatsbergs sjukhus samt dels å institutet för folkhälsan. Därjämte skulle vid hjärnlaboratoriet i Uppsala utföras vissa arbeten. Det vore uppenbart, att ledningen av hela denna verksamhet knappast kunde ankomma på endast en av berörda myndigheter och detta så mycket mindre som även utom dessa stående parter liksom hittills hade direkta intressen att bevaka. Rent organisatoriskt syntes det mest ändamålsenligt, att den direkta ledningen av verksamheten å gengasbyrån, som utgjorde en integrerande del av bränslekommissionen, i fortsättningen handhades av sistnämnda myndighet, som även borde från för ändamålet tillgängliga medel bestrida de med byråns verksamhet förenade kostnaderna. Övrig forskningsverksamhet, som vore av rent medicinsk art, syntes böra ställas under överinseende av styrelsen för statens institut för folkhälsan. Vid sådant förhållande borde kostnaderna för

en underläkare, laboratoriebiträde och skrivbiträde, experter m. m. ävensom övriga kostnader för denna del av verksamheten utgå från institutets anslag.

Liksom hittills den medicinsk-tekniska nämnden utgjort ett samordnande organ för de intressen, som berördes av undersökningarna, syntes ett dylikt huvudsakligen rådgivande och samordnande organ även i fortsättningen vara erforderligt. Då verksamhetens tyngdpunkt enligt förslaget överflyttades till statens institut för folkhälsan, borde till dess ledning anknytas en motsvarande rådgivande organisation, förslagsvis benämnd *folkhälsoinstitutets gengasråd*. I rådet borde ingå representanter för alla berörda intressen. Emellertid syntes dess medlemsantal böra inskränkas på så sätt att envar av medicinalstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, bränslekommissionen och metallindustriarbetareförbundet ägde utse en ledamot. Därtill borde ledaren av den kliniska forskningsverksamheten å Sabbatsbergs sjukhus ingå. Gengasrådet, som avsåges böra äga i huvudsak samma befogenheter som den nuvarande medicinsk-tekniska nämnden, borde sammanträda på kallelse av institutets föreståndare.

Såväl *medicinalstyrelsen* som *Stockholms stads sjukhusdirektion* förklarade sig ej hava något att erinra mot föreståndarens förslag.

Genom *beslut den 12 december 1941* föreskrev Kungl. Maj:t, att medicinsk forskningsverksamhet rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift skulle under tiden den 1 januari—den 30 juni 1942 bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i den av föreståndaren för statens institut för folkhälsan i ämnet upprättade promemorian, varjämte Kungl. Maj:t uppdrog åt institutets styrelse att hava överinseende över nämnda forskningsverksamhet. Tillika föreskrev Kungl. Maj:t, att de i anledning av verksamheten uppkommande kostnaderna skulle bestridas, avlöningskostnaderna från institutets avlöningsanslag, anslagsposten avlöningar till speciallärare, experter och tillfälliga biträden samt övriga kostnader från respektive anslagsposter under institutets omkostnadsanslag.

Med anledning av en av styrelsen för statens institut för folkhälsan gjord framställning föreskrev Kungl. Maj:t genom *beslut den 10 juli 1942,* att medicinsk forskningsverksamhet rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift skulle under styrelsens inseende bedrivas jämväl under senare halvåret 1942, därvid förutsattes, att verksamheten skulle upprätthållas i ungefär samma omfattning som under närmast föregående halvår. Ytterligare ett laboratoriebiträde skulle få anställas för vissa redan påbörjade undersökningar rörande ämnesomsättningen hos kroniskt gengasförgiftade.

Med skrivelse den 30 december 1942 överlämnade styrelsen för statens institut för folkhälsan ett av det till institutet knutna *gengasrådet* den 7 december 1942 framlagt förslag till verksamhetens bedrivande under år 1943. Rådet framhöll däri, att den under året avsevärt utökade gengasdriften, bland annat dennas vidgade apterande för stationär drift i hyttor, järnverk, verkstäder etc., i hög grad förstorat problemet och gjort detsamma till ett sådant av betydligt större socialmedicinsk betydelse än tidigare. Utrednings- och kontrollverksamheten hade alltmera måst inriktas på förekomsten av och differentialdiagnostiken vid den kroniska gengasförgiftningen, vilken blivit den utan tvekan mest frekvent förekommande yrkessjukdomen. Rådet hänvisade härutinnan till följande siffror ur riksförsäkringsanstaltens statistik.

	1941	1/1—30/6—1942
Akuta gengasförgiftningar	233	205
Kroniska gengasförgiftningar	101	63
Övriga koloxidförgiftningar	34	27
Övriga yrkessjukdomar (däri inberäknat även exempelvis scarlatina och difteri ådragna i tjänsten)	232	145

Gengasrådet yttrade härjämte bland annat följande.

Som i tidigare framställningar påpekats har ett av huvudmålen för den medicinska försöksverksamheten beträffande gengasförgiftning varit att skapa möjlighet för en säkrare differentialdiagnostik av den kroniska gengasförgiftningen än vad tidigare förefunnits. Detta tillstånds allmänna kliniska symtom äro till sin natur ytterst diffusa och skänka ej i och för sig möjlighet till en säkrad differentialdiagnos. Tillståndet kan sålunda lätt komma att stämplas som en neurastheni eller en neuros. För en säkrad differentialdiagnos kräves därför en ytterst ingående klinisk undersökning, bland annat även neurologisk sådan. Även om sådan utföres blir emellertid differentialdiagnosen i ett stort antal fall osäker. För att ytterligare säkra densamma kräves därför vissa kompletterande undersökningar, vilkas tillkomst delvis äro att anse som resultat av den hittills bedrivna forskningsverksamheten: dels sådan i samband med CO-exposition, dels en delvis originell oto-neurologisk sådan för påvisande av vissa central-nervösa rubbningar som följd av gengasförgiftning. För båda dessa undersökningars utförande kräves speciella resurser samt tillgång på sakkunnig expertis. Under det gångna året har en fysiolog (docent T. Sjöstrand) samt en oto-neurolog (doktor Lars Floberg) medverkat härvid. Båda dessa ha nedlagt ett intresserat och värdefullt arbete för dessa uppgifter och delvis framlagt undersökningsmetoder och rön, som torde vara originella och vilka i hög grad främjat möjligheten av en säkrad differentialdiagnos. Då dessa undersökningar fortgått relativt kort tid och då det synes angeläget att de därvid vunna resultaten få säkras och kompletteras, är det gengasrådets uppfattning att desamma ostört och i full utsträckning böra få fortgå även under år 1943. Dessa undersökningsresultat äro ävenledes — i intimt samband med det rent kliniska — ägnade att läggas till grund för den utvidgning av verksamheten, som rådet i det följande kommer att föreslå.

Gengasrådet förklarade under hänvisning till det anförda, att vissa frågor beträffande den kroniska gengasförgiftningen vore i tvingande behov av en fortsatt utredning, såsom i vad mån patienten borde avkopplas från arbete i gengasmiljö, i vad mån närvaron av sjukliga förändringar (hjärtaffektioner, kärlförändringar etc.) utgjorde en kontraindikation för vederbörandes arbete i gengasyrket, i vad mån en koloxidöverkänslighet förefunnes och i vad mån densamma utgjorde ett hinder för vederbörande att återgå till arbete i gengasmiljö, i vilken omfattning genom gengaspåverkan uppkomna organskador (främst i hjärta och hjärna) förekomme och vore av den art, att desamma finge antagas kunna ge upphov till invaliditet ävensom frågor rörande förekomsten av balansrubbningar hos kroniskt gengasförgiftade samt de ytterligare motåtgärder mot gengasförgiftningsfaran, som kunde och borde vidtagas.

Rådet påpekade vidare, att först en fortsatt och vidgad medicinsk undersökningsverksamhet kunde antagas komma att giva svar på ännu olösta frågor. Gengaskliniken hade emellertid fått sig pålagd en ständigt växande arbetsbörda,

som nödvändiggjorde anställandet av ytterligare en läkarkraft vid kliniken, vilken borde anställas och avlönas av staten. Såväl denne läkares som förste underläkarens ävensom de vid kliniken anställda skriv- och laboratoriebiträdenas avlöningsförhållanden borde regleras i överensstämmelse med de löneförmåner, som gällde för motsvarande tjänster vid statens sjukhus.

Arvodena till en fysiologisk och en oto-neurologisk expert föreslog rådet böra utgå enligt oförändrade grunder, innebärande att arvodena ej finge överstiga 300 kronor respektive 600 kronor för månad.

Rådet hänvisade i fortsättningen till att trots vidtagna motåtgärder mot gengasfaran förgiftningsfallens antal starkt ökat, vilket dock ej vore ett uttryck för dessa motåtgärders ineffektivitet, utan en följd av gengasdriftens allt större användning inom olika områden. Det syntes gengasrådet därför ofrånkomligt att de vidgade möjligheter för en säkrad differentialdiagnos och för en utökad kontrollerande verksamhet, som den hittills bedrivna forskningsverksamheten öppnat, redan nu gjordes tillgängliga för landet i sin helhet. Undersökningsstationer — till sin struktur likartade med gengaskliniken — syntes sålunda böra upprättas å skilda ställen inom landet, förslagsvis å sex orter, nämligen i Skåne (Lund, Malmö eller Hälsingborg), Göteborg, Norrköping, Västerås (eller Örebro), Umeå och Boden.

Gengasrådet framhöll, att då å samtliga dessa orter fullständiga centrallasarett funnes, syntes uppgiften kunna lämnas till de där ställda invärtes- respektive oto-laryngologexperterna. För att inom kortast möjliga tid få dessa undersökningsstationer i funktion syntes vara erforderligt att ifrågavarande läkare under exempelvis en veckas tid finge tillfälle samlas i Stockholm för att sätta sig in i sina arbetsuppgifter. Av största betydelse vore att läkarna vid dessa undersökningsstationer bringades i intimt samarbete med vederbörande yrkesinspektörer.

Styrelsen för statens institut för folkhälsan erinrade om att det arbete på hithörande område, som hittills bedrivits, från början utgjort en kombination av forskningsverksamhet och sjukvårdande verksamhet, där den senare varit avsedd att ställa material till förfogande för den förra. Med hänsyn till de riktlinjer för institutets verksamhet, som angivits i propositionen med förslag till institutets inrättande, saknade styrelsen anledning att påkalla åtgärder beträffande den sjukvårdande verksamheten. Vad angår forskningsverksamheten framhöll styrelsen, att, ehuru den gjort goda framsteg, särskilt den kroniska gengasförgiftningen nödvändiggjorde fortsatt forskning. Styrelsen räknade därför med att den medicinska forskningsverksamheten under tiden intill den 1 juli 1943 skulle fortsätta i ungefär samma omfattning som tidigare och därvid åtnjuta understöd av statsmedel. Skulle verksamheten icke hinna avslutas till nämnda tidpunkt, borde man enligt styrelsens mening överväga en överflyttning av densamma till karolinska sjukhuset, varest utan särskild kostnad för statsverket erforderliga experter, laboratorier m. m. kunde förväntas stå till förfogande. I enlighet härmed räknade styrelsen med att för första halvåret 1943 skulle erfordras medel för fortsatt anställande av en underläkare med ett arvode av 600 kronor, ett skrivbiträde med ett arvode av

250 kronor för månad samt ett laboratoriebiträde (för blodundersökningar). På framställning av gengasrådet ansåge sig styrelsen icke böra underlåta att beräkna medel även för ett laboratoriebiträde för vissa ämnesomsättningsundersökningar. Laboratoriebiträdena föresloges erhålla oförändrad lön med 250 kronor för månad. Styrelsen funne vidare behovet av fortsatt fysiologisk och oto-neurologisk expertis vara styrkt. Med hänsyn till att för vissa av de sjukdomsfall, som vore att hänföra till försäkringsfall, särskilda regler beträffande ersättning åt anlitade experter funnes givna, syntes de av gengasrådet upptagna beloppen kunna begränsas till för förstnämnda expert förslagsvis högst 200 kronor och för sistnämnda expert till 300 kronor för månad. I likhet med gengasrådet ansåg styrelsen medel ej behöva anvisas för fortsatt verksamhet vid patologiska institutionen i Uppsala. Av gengasrådet ifrågasatta höjningar av vissa arvoden m. m. ansåge sig styrelsen icke kunna biträda.

Under åberopande härav hemställde styrelsen, att den medicinska forskningsverksamheten beträffande förgiftningsfaran vid gengasdrift måtte under första halvåret 1943 fortsättningsvis bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med av styrelsen angivna riktlinjer samt att kostnaderna för densamma finge bestridas från vederbörande anslagsposter i institutets avlönings- och omkostnadsstater.

I utlåtande den 29 maj 1943 anförde *medicinalstyrelsen* bland annat, att det trots redan föreliggande resultat av den hittills bedrivna forskningsverksamheten måste anses nödvändigt, att verksamheten fortsattes och utvidgades. För verksamhetens planering och genomförande syntes det mycket önskvärt att såväl anslagsspörsmålen som övriga frågor icke behövde omprövas varje halvår utan finge en något mera stabiliserad handläggning. För erhållande av bättre möjligheter till arbetets planläggning och eventuella omläggning med hänsyn till vunna rön och erfarenheter borde gengasrådet givas en självständigare ställning både ekonomiskt och organisatoriskt. Kungl. Maj:t borde därför förslagsvis för en tid av två år räknat från den 1 juli 1943 förordna, att ett gengasforskningsråd skulle omhänderhava ifrågavarande verksamhet. Verksamheten skulle ledas av en ordförande och en vice ordförande, förordnade av Kungl. Maj:t. Rådets övriga medlemmar skulle bestå av representanter utsedda av de myndigheter och korporationer, som tidigare funnes representerade i rådet, däri inberäknat statens institut för folkhälsan. Behövliga medel för verksamhetens bedrivande under år 1943 borde anvisas i enlighet med gengasrådets förslag. Styrelsen sade sig i likhet med gengasrådet finna det önskvärt att undersökningsverksamheten angående gengasförgiftningar snarast utsträcktes att omfatta även andra delar av landet än Stockholm. Styrelsen hade genom en rundfråga till några av de större centralsjukhusen i landet sökt utröna möjligheterna för dessas medverkan härutinnan Från samtliga sjukhus, inalles 7, hade gynnsamma svar inkommit. Oaktat det enligt sjukhuslagen förelåge skyldighet för respektive huvudman att ombesörja anstaltsvård för gengasförgiftade från respektive sjukhus upptagningsområden, borde, för möjliggörande av att verksamheten genomfördes i enlighet med de vid gengaskliniken vunna erfarenheterna, staten anvisa medel för be-

hövlig komplettering av sjukhusets utrustning för verksamheten liksom också för kompletterande utbildning av de läkare som komme att omhänderhava dessa undersökningar. Det för komplettering av utrustningen erforderliga beloppet beräknade styrelsen till approximativt 10 000 kronor. Kostnaderna för den kompletterande utbildningen, vilken borde meddelas vid en i Stockholm anordnad kurs, uppskattade styrelsen till 5 000 kronor. För själva driftkostnaderna ansåge styrelsen särskilt statsbidrag icke böra ifrågasättas, utom möjligen frihet från erläggande av avgift för blodprov, som för undersökning insändes till statens institut för folkhälsan.

Statskontoret framhöll, att vad medicinalstyrelsen anfört rörande angelägenheten av att här ifrågavarande verksamhet fortsattes och utvidgades gåve stöd för den av styrelsen för institutet för folkhälsan uttalade uppfattningen, att en överflyttning till karolinska sjukhuset av den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift borde övervägas. En dylik överflyttning syntes dock icke lämpligen böra ske förrän den 1 januari 1944. Organisationen av verksamheten under återstående del av år 1943 borde ske i enlighet med vad styrelsen för nämnda institut förordat. Med hänsyn till att skyldighet förelåge för respektive huvudman att ombesörja anstaltsvård jämväl för personer som drabbats av gengasförgiftning ansåge sig ämbetsverket icke kunna tillstyrka medicinalstyrelsens förslag om anvisande av särskilda medel härför. Medicinalstyrelsens förslag, att för bestridande av kostnader för kompletterande utbildning av läkare måtte anvisas 5 000 kronor, ville statskontoret icke motsätta sig.

Genom *beslut den 23 juli 1943* föreskrev Kungl. Maj:t, att den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift skulle under inseende av styrelsen för statens institut för folkhälsan fortfarande, räknat från och med den 1 juli, tills vidare till och med den 31 december 1943 bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i styrelsens för institutet skrivelse den 30 december 1942. Kungl. Maj:t föreskrev därvid, att de i anledning av forskningsarbetet uppkommande kostnaderna skulle bestridas, avlöningskostnaderna från den i institutets avlöningsstat upptagna anslagsposten avlöningar till speciallärare, experter och tillfälliga biträden samt övriga kostnader från tillämpliga anslagsposter i institutets omkostnadsstat. Därjämte bemyndigade Kungl. Maj:t styrelsen för institutet att på sätt styrelsen ägde bestämma disponera högst femtusen kronor till bestridande av kostnader för anordnande under år 1943 av en utbildningskurs för läkare, som avsåges skola omhänderhava undersökningsverksamheten rörande gengasförgiftningar. Sistnämnda kostnad skulle bestridas från femte huvudtitelns anslag till extra utgifter.

Direktionen för karolinska sjukhuset, som sedermera anmodades avgiva utlåtande rörande ifrågasatt överflyttande till sjukhuset av den vid Sabbatsbergs sjukhus bedrivna undersökningsverksamheten, har i utlåtande den 16 november 1943 anfört, att då en överflyttning av ifrågavarande verksamhet till karolinska sjukhuset icke syntes vara ägnad att medföra några fördelar i fråga om undersökningsarbetets effektivitet och, såvitt kunde bedömas, skulle med-

föra utgifter för statsverket till belopp, som icke torde understiga vad som utginge i statsbidrag till den vid Sabbatsbergs sjukhus bedrivna verksamheten, direktionen icke ansåge sig kunna tillstyrka en sådan överflyttning.

För närvarande bedrives den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift i huvudsak enligt de föreskrifter, som meddelats i beslutet den 23 juli 1943.

Förslag av medicinalstyrelsen.

I skrivelse den 21 februari 1944 har medicinalstyrelsen framlagt förslag rörande utökning av organisationen för undersökning och behandling av gengasskadade. Styrelsen erinrar härvid till en början om att styrelsen i utlåtande den 29 maj 1943 över en framställning från styrelsen för statens institut för folkhälsan angående fortsatt bedrivande av forskningsverksamhet rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift tillstyrkt vissa av gengasrådet i skrivelse den 7 december 1942 förordade åtgärder, vilkas genomförande skulle inneburit en väsentlig förstärkning av resurserna för att effektivt kunna bekämpa gengasfaran. Av de av gengasrådet framlagda förslagen hade endast ett bifallits, nämligen förslaget om anordnandet av en kurs i Stockholm, varigenom läkare från vissa av rådet föreslagna orter skulle beredas tillfälle att tillgodogöra sig de rön och erfarenheter, som gjorts av på gengaskliniken arbetande experter. Nämnda kurs hade hållits under november månad 1943 och bevistats av fjorton läkare från de föreslagna orterna.

Under framhållande att nuvarande organisation på området alltjämt hade karaktären av en försöksverksamhet anför medicinalstyrelsen vidare, att trots att redan ej föraktliga resultat ernåtts och åtgärder vidtagits i anslutning till dessa hade frekvensen av de akuta förgiftningsfallen starkt stegrats. Ej nog härmed; forskningen på området hade givit vid handen, att man även hade att räkna med ett stort antal subkroniska och kroniska förgiftningsfall, vilka till och med visat en ännu större frekvensstegring, i den mån som uppmärksamheten och undersökningsmetodiken inriktats jämväl på denna sida av problemet. Då frekvenssiffrorna i Stockholm med omnejd dominerade i statistiken i orimlig grad, vore en nära till hands liggande förklaring härtill, att fallen i övriga delar av landet i stor utsträckning förbisåges på grund av att man ej vore inställd på denna nya frågeställning. Erfarenheterna från gengaskliniken lämnade vissa skäl för att stor risk förelåge för att ett förbiseende av de mera kroniskt förlöpande förgiftningsfallen hos de förgiftade kunde leda till uppkomsten av organiska skador främst i kärl- och nervsystemen, som kunde medföra invaliditet. Situationen kunde närmast anses jämförlig med den, då en förut föga känd sjukdom av epidemisk karaktär av någon anledning plötsligt vunne hastig spridning och därför framtvingade det allmännas ingripande med åtgärder utanför ramen av den vanliga sjukvårdsorganisationen.

Med denna utgångspunkt har medicinalstyrelsen ansett nödvändigt att påyrka omedelbara anstalter för ett bättre och mera generellt tillgodogörande av de vunna forskningsresultaten på området och tryggandet av möjligheter

för fortsatt forskning. Under påpekande att den direkta verksamheten för gengasförgiftningarnas bekämpande hittills varit så gott som helt knuten till huvudstaden och dess närmaste omgivning finner styrelsen det motiverat, att staten medverkar till att för landet i dess helhet tillskapas undersöknings- och behandlingsmöjligheter av liknande slag, som hittills stått Stockholmsortens befolkning till buds.

Styrelsen anför härom:

Detta erbjuder emellertid ej ringa svårighet därigenom, att huvudmannaskapet för kroppssjukvården icke ligger hos staten d. v. s. att staten ej förfogar över sjukvårdsanstalter, till vilka undersöknings- och behandlingsavdelningar kunna förläggas. Någon form måste alltså sökas för samarbete mellan staten, landstingen och städerna utanför landsting för genomförande härav. En utgångspunkt härför synes vara respektive huvudmäns skyldighet jämlikt sjukhuslagens 1 § att ombesörja vård för dessa sjuka och skadade i samma utsträckning som för övriga kroppssjuka i vad angår invånarna inom respektive sjukhus' upptagningsområden. Både med hänsyn härtill och på grund av det stora antalet arbetare överallt i landet, som äro i beröring med gengasanläggningar och därmed utsatta för förgiftningsrisk — de ha uppskattats till minst 250 000 — synes det önskvärt att åtminstone ett delat lasarett i varje sjukvårdsområde kunde mottaga och behandla dessa fall. Detta skulle alltså betyda en avsevärd utbyggnad av det förslag i sådan riktning, vilket förut framlagts av gengasrådet och tillstyrkts av medicinalstyrelsen, som en första etapp i denna särorganisation. Styrelsen kan emellertid icke säkert bedöma om fördelningen av de gengashotade arbetarna inom landet redan nu nödvändiggör organisationens hela utbyggnad till nyss ifrågasatt omfattning. Det är ej heller möjligt att avgöra, om tillgång kan erbjuda sig till behövligt antal läkare härför. Styrelsen har dock, av skäl som förut anförts, icke ansett sig kunna underlåta att söka åstadkomma möjlighet för ett mera allmänt ingripande mot dessa allvarliga olägenheter för stora grupper av arbetande medborgare.

Som den främsta förutsättningen för medverkan från statens sida till åstadkommande snarast möjligt av dessa undersöknings- och behandlingsstationer, må det ånyo framhållas, att forskningsarbetet på detta område, om än redan nu mycket resultatrikt, likvisst icke kan anses definitivt och att det synes vara självklart, att ett samordnande och uppsamlande av erfarenheterna från ett flertal håll med olika undersökare skulle i högre grad berika kunskapen och erfarenheten härvidlag. Det har synts styrelsen vara ett statsintresse att möjliggöra denna fortsatta och utvidgade forskning på området ej endast genom kraftigare ekonomiskt stöd åt nuvarande organ härför — gengasbyrån och gengaskliniken i Stockholm — utan även genom bidrag i någon form för att möjliggöra tillkomsten av avdelningar för undersökning och behandling av gengasskadade även ute i landet. Även med hänsyn till gengasskadornas växande betydelse ur försäkringssynpunkt — de äro för närvarande vår vanligaste yrkessjukdom — synes det vara ett statsintresse att snarast undersöknings- och behandlingsmöjligheter för de gengasskadade över hela landet komma till stånd. Skyndsamma åtgärder böra därför genomföras, som inriktas på att dels fastställa sjukdomsfrekvensen och dels möjliggöra direkt lokala åtgärder till förebyggandet av nya fall.

Det kan naturligen icke bli tal om, att samtliga dessa stationer skola ha samma exklusiva karaktär av forskningscentral som gengaskliniken, vilken från början helt inriktades härpå och alltjämt har forskningen som en huvud-

uppgift. Å andra sidan måste det krävas, att undersökningsstationerna ifråga så anordnas, att deras verksamhet kan bilda en kompletterande försöks- och kontrollverksamhet rörande sjukdomsfrekvensen och de hittills vunna resultatens och metodernas praktiska tillämpning och anpassning för de skilda förhållanden och omständigheter, som äro tillfinnandes på olika håll i landet. De böra sålunda stå i intim kontakt med gengasbyrån och gengaskliniken samt med de lokala polismyndigheterna, yrkesinspektionens organ, hälsovårdsmyndigheterna, försäkringsanstalterna o. s. v.

I flera av svaren på den rundfråga, som medicinalstyrelsen utsände under våren 1943 till vissa centrallasarett angående huvudmännens möjlighet och villighet att anordna undersökningsstationer för gengasskadade, framhöllos betänkligheter mot den föreslagna anordningen främst med hänsyn till i flertalet fall redan nu förefintlig stark överbelastning av sjukhusens vårdplatser och läkarpersonal. Dessa betänkligheter kunna icke utan vidare lämnas obeaktade. Emellertid må det först erinras om att samtliga akuta förgiftningsfall, som kräva sjukhusvård, givetvis redan nu måste beredas vård på sjukhusen och sålunda icke komma att betyda någon ytterligare merbelastning på desamma. Vidare har erfarenheten från gengaskliniken tydligt visat, att en mycket väsentlig del av undersökningsverksamheten rörande de kroniska fallens diagnostik och efterkontroll icke kräver mera än någon dags sluten vård utan till sin väsentliga del, ja för de flesta helt och hållet, kan genomföras vid sjukhusets öppna mottagning — vad man i allmänhet sålunda betecknar som poliklinisk vård. Detta gör det berättigat att utgå ifrån att »gengasundersökningsstationerna» icke komma att kräva någon utökning av anstalternas vårdplatser. Vad sedan angår den öppna mottagningen för de gengasskadade, synes detta ej heller böra behöva medföra någon ökad belastning på sjukhusets lokaler, om man, som ur alla synpunkter synes vara att förorda, anordnar mottagningen för dessa fall på annan tid än den för sjukhusets övriga öppna mottagning anvisade och där så låter sig göra med användning av mottagningarnas vanliga hjälppersonal.

Styrelsen anser emellertid erforderligt, att en särskild läkare anställes för omhänderhavandet av undersökningen och behandlingen av gengasskadade. Styrelsen framhåller, att denne läkare givetvis borde inordnas i den medicinska sjukhusavdelningens arbetsram och i den mån, han finge möjlighet därtill, även deltaga i sjukhusets vanliga arbete, men starka skäl syntes tala för, att han likvisst finge en viss särställning som extra läkare med huvudsaklig inriktning på sin speciella uppgift. Med hänsyn härtill borde han också besitta nödiga kvalifikationer i form av en ej alltför ringa allmän-medicinsk sjukhusutbildning, varjämte han borde hava genomgått den speciella skolning och inriktning på sitt arbete och dess metodik, som vore erforderlig för omhänderhavandet av såväl den medicinska och fysiologiska som oto-neurologiska undersökningsapparaturen.

För möjliggörande av verksamhetens snara igångsättande anser medicinalstyrelsen erforderligt, att en ny utbildningskurs så snart ske kan kommer till stånd för tillräckligt antal läkare. Med hänsyn till att denna kurs måste beräknas få ett större antal deltagare och möjligen behöva pågå under något längre tid än den föregående anses ett något högre statsanslag erforderligt än för den först anordnade kursen. Medicinalstyrelsen har uppskattat kostnaderna för kursen till 8 500 kronor, varav 1 000 kronor beräknats för

arvoden till lärare vid kursen och 7 500 kronor för dagtraktamenten m. m. åt deltagarna i kursen, vilkas antal beräknades till 25.

Vad angår formen för statsbidraget till verksamheten vid ifrågavarande undersöknings- och behandlingsstationer anför medicinalstyrelsen:

Erfarenheterna från gengaskliniken ha visat, att på detta område forsknings- och sjukvårdsuppgifterna äro så nära sammanhörande, att det ej synes möjligt att draga någon bestämd gräns mellan dem. Det synes därför medicinalstyrelsen som om starka skäl talade för att den vid gengaskliniken i Stockholm tillämpade formen för statsbidrag till denna verksamhet i princip användes även för de nya undersöknings- och behandlingsstationer vid sjukvårdsanstalterna ute i landet, som av styrelsen nu förordas.

Styrelsen vill därför föreslå, att såsom sker vid gengaskliniken statsbidrag får utgå till läkarens avlöning. Vid avvägandet av dettas storlek synes böra beaktas *dels* att omhändertagandet i sluten och öppen vård av de gengasskadade måste vara läkarens främsta arbetsuppgift jämte härmed sammanhängande statistisk och medicinsk redovisning av verksamheten ävensom samarbete med centrala och lokala organ på detta område innefattande jämväl undersökningar på vissa arbetsplatser, garage, verkstäder och dylikt samt avgivande av intyg och utlåtanden till myndigheter och försäkringsinrättningar, *dels* kraven på en viss utbildningsstandard för att få nödig kvalitet och auktoritet på verksamheten. Med hänsyn härtill har styrelsen ansett sig böra förorda att bidraget till läkarens avlöning fixeras till minst 6 000 kronor per år. Huvudmannen förutsättes dessutom lämna läkaren sedvanliga naturaförmåner som utgå för underläkare eller däremot svarande ersättning. Som villkor för bidragets utgående vill styrelsen föreslå bestämmelse om, att ersättning för undersökning och behandling i öppen vård maximeras till 3 kronor per besök — samma belopp, som nu utgår vid gengasklinikens i Stockholm öppna mottagning — vilken ersättning oavkortad synes böra tillfalla läkaren. För intyg och utlåtanden bör ersättning utgå efter vid lasaretten vanligen tillämpade principer.

Vad angår frågan om statsbidrag till sjukhusens utrustning, varom styrelsen förut framlagt förslag, säger sig styrelsen efter närmare övervägande av spörsmålet ha ansett kostnaderna för utrustningen böra bestridas av huvudmannen för respektive sjukhus.

Styrelsen anser, att läkarna vid undersökningsstationerna böra åläggas rapportskyldighet till gengaskliniken. Rapporterna syntes böra upprättas halvmånadsvis och insändas till gengaskliniken, som borde få karaktären av central för denna verksamhet och därför lämpligen borde få hand om förandet och bearbetandet av det statistiska materialet från jämväl de övriga undersökningsstationerna.

Medicinalstyrelsen föreslår i fortsättningen ökat statsbidrag till gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus. Styrelsen erinrar härvid om att styrelsen i yttrande den 9 maj 1943 biträtt gengasrådets förslag härom den 7 december 1942, vilket innebar viss utökning såväl i fråga om personalens storlek som beträffande till densamma utgående lönebelopp. Erfarenheterna av gengasklinikens verksamhet sedan dess hade ytterligare understrukit det trängande behovet av dessa kravs snara genomförande. Med sin nuvarande arbetskraft måste gengaskliniken avvisa ett stort antal vårdsö-

kande både i den slutna och öppna vården, och arbetets omfattning växte genom tillkomst av nya tidskrävande undersöknings- och kontrollanordningar rörande de kroniska förgiftningsfallen, vilka oavbrutet stegrades i frekvens. Genom tillkomsten av de föreslagna nya undersökningsstationerna komme gengasklinikens expeditionella arbete att avsevärt öka bl. a. genom omhändertagandet av den föreslagna statistiken. Det syntes styrelsen uppenbart, att staten för att trygga en fortsatt verksamhet med den kvalitet, som vore nödvändig, borde ikläda sig de merkostnader, som uppkomme genom styrelsens förslag till utvidgning av kampen mot gengasfaran. Tillgången till en välutrustad avdelning för klinisk forskning på området i huvudstaden med direkt kontakt med och till tjänst för samtliga centrala myndigheter och organ, som berördes av spörsmålet, måste anses vara en förutsättning för framgången i strävandet att eliminera de stora risker, det här rörde sig om.

Slutligen föreslår medicinalstyrelsen, att gengasrådet bör beredas en friare ställning än hittills, såväl organisatoriskt som ekonomiskt. Styrelsen framhåller härutinnan, att även om gengaskliniken, som förut förordats, bleve så att säga centrum för den medicinska forsknings-, undersöknings-, kontroll- och behandlingsverksamheten i fråga om de gengasskadade, behov likväl komme att föreligga av ett organ för samordning och samverkan mellan de myndigheter och korporationer, som beröras av gengasfrågans olika aspekter. Denna funktion hade hittills fyllts av det s. k. gengasrådet. Som styrelsen i sin skrivelse den 29 maj 1943 framhållit och som ytterligare framgått av senare erfarenhet, vore det ett stort önskemål, att detta gengasråd finge en självständigare ställning än hittills både organisatoriskt och ekonomiskt, vilket syntes bäst kunna ske på sätt styrelsen då föreslagit. Härtill kunde fogas, att styrelsen numera med stöd av vunnen erfarenhet ansåge sig böra förorda, att rådet anknötes till riksförsäkringsanstalten eller medicinalstyrelsen. Gengasrådets överflyttning från institutet för folkhälsan borde dock icke medföra någon förändring i fråga om blodanalyslaboratoriets verksamhet.

Medicinalstyrelsen framhåller till sist, att en effektivisering av åtgärderna mot gengasriskerna jämväl måste innefatta förstärkning och utökning av de organ, som hade hand om den rent tekniska verksamheten på detta område. Ett viktigt moment härvidlag syntes vara att ökade medel och övriga resurser anvisades för forcering av experimentverksamheten för att åstadkomma en driftsäker, lättillgänglig och prisbillig koloxidindikator, vilket i själva verket vore en oundgänglig förutsättning för en vidgad undersöknings- och kontrollverksamhet i fråga om gengasen. Det syntes dessutom uppenbart, att yrkesinspektionens personal såväl centralt som perifert måste förstärkas för att tillgodose av styrelsen tidigare förordad samverkan med de medicinska organen.

Under åberopande av vad medicinalstyrelsen sålunda anfört har styrelsen hemställt om anvisande av *dels* medel för bidrag till avlöning åt läkare vid undersöknings- och kontrollstationer för gengasskadade vid minst ett delat lasarett i varje landstingsområde och stad, som ej deltager i landsting, där-

vid bidraget skulle utgå med ett belopp av 6 000 kronor per år och läkare, *dels* 8 500 kronor till bestridande av kostnader för utbildning av läkare vid nämnda stationer, *dels och* medel för fortsatt verksamhet vid gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus i minst samma omfattning, som förutsatts i gengasrådets förslag den 7 december 1942.

Styrelsen har vidare hemställt, att Kungl. Maj:t i enlighet med styrelsens förslag måtte förordna om inrättande av ett gengasforskningsråd från och med den 1 juli 1944.

Yttranden över medicinalstyrelsens förslag.

Över medicinalstyrelsens förslag hava yttranden avgivits av statskontoret, riksförsäkringsanstalten, statens institut för folkhälsan och dess gengasråd samt styrelserna för svenska landstingsförbundet och svenska stadsförbundet.

Statskontoret ställer sig i huvudsak avvisande samt yttrar:

Enligt statskontorets mening lider medicinalstyrelsens förevarande framställning av allvarliga brister i fråga om utredningen rörande de åtgärder och de anslagskrav, som däri föreslås. Redan den omständigheten, att statens hittillsvarande bidragsverksamhet på området uttryckligen motiverats uteslutande av forskningssynpunkter, är ägnad att ingiva allvarliga betänkligheter emot ett utsträckande av verksamheten i fråga till att avse behandling och vård, vilken uppgift åligger kommunerna. Det har icke heller visats, att brister härutinnan beträffande den omhandlade sjukdomen framträtt. Skulle så hava varit förhållandet lär medicinalstyrelsen icke hava saknat befogenhet att inskrida. Och då styrelsen går att påkalla anslag av statsmedel för avlönande av speciella läkare vid ett 30-tal sjukhus med ett sammanlagt belopp av 175 000 kronor, hade man bort kunna förvänta klarläggande av i vilken utsträckning full sysselsättning kan beredas dessa med statsbidrag avlönade läkarkrafter. Enligt vad i framställningen angives, har åtgärden i fråga ansetts motiverad av behovet av undersökning och behandling av kronisk gengasförgiftning, beträffande vilka fall emellertid enligt styrelsen gäller »att en mycket väsentlig del av undersökningsverksamheten icke kräver mera än någon dags sluten vård». Då antalet inom gengasdriften sysselsatta personer uppgives till 250 000, skulle, under förutsättning av en jämn fördelning på de olika sjukhusen, omkring 8 000 komma på varje behandlingsområde. Vid en så hög sjuklighet som exempelvis 5 procent skulle patienternas antal ändock icke komma att överstiga 400, vilket utgör föga mera än en patient för dag och läkare. Nu synes emellertid sjukdomsfrekvensen icke alls nå en sådan siffra. Enligt vad ämbetsverket inhämtat uppgick antalet fall av akut och kronisk gengasförgiftning, för vilka olycksfallsersättning utgick 1942 i hela landet till omkring 900, men år 1943 till omkring 600. Statskontoret kan vid sådant förhållande icke finna åtgärder av den omfattning, som i framställningen angivits, påkallade.

Därest medicinalstyrelsen icke ser sig i stånd att på annan väg än genom statsunderstöd åt det kommunala sjukhusväsendet tillförsäkra kroniskt gengasförgiftade patienter nödig undersökning och behandling vid landets sjukvårdsanstalter, synas åtgärderna i första hand hava bort inriktas på att genom bidrag till särskilda mottagningar för kroniska gengasförgiftningsfall, i analogi med vad som tidigare tillämpas i fråga om mödra- och barnavårdsstationer, trygga tillgången till erforderliga behandlingscentraler. Med en ersättning av förslagsvis 15 kronor för mottagning en gång var eller var-

annan vecka, alltefter förefintligt behov, skulle läkarvården i fråga kunna tillgodoses med väsentligen lägre utgifter för statsverket. Infördes därjämte ett rapportsystem, som möjliggjorde en snabb anpassning av mottagningarnas antal efter vårdbehovet, skulle säkerligen en lika effektiv hjälp kunna bringas sjukdomens offer.

Med det nu anförda har statskontoret velat belysa, hurusom förevarande fråga svårligen kan sägas föreligga i sådant skick, att densamma kan föreläggas riksdagen på grundvalen av hittills förebragt utredning. Under hänvisning tillika till vad ämbetsverket anfört i sitt den 5 juli 1943 avgivna utlåtande angående fortsatt bedrivande av forskningsverksamhet rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift, får statskontoret avstyrka framställningen i vad den avser bidrag till inrättande av undersöknings- och kontrollstationer.

Däremot vill ämbetsverket icke motsätta sig att, i likhet med vad tidigare skett, medel ställas till förfogande för anordnande av ytterligare utbildningskurs för läkare, som ute i landet avses att omhänderhava vården av gengasförgiftade.

I övrigt har framställningen icke föranlett uttalande från statskontorets sida.

Riksförsäkringsanstalten anför bland annat följande.

Riksförsäkringsanstalten, som finner det vara av stor vikt, att gengasskadade personer snabbt erhålla effektiv behandling och vård, anser sig icke kunna bedöma, huruvida de av medicinalstyrelsen förordade åtgärderna för inrättande av undersöknings- och kontrollstationer vid minst ett delat lasarett i varje landstingsområde och stad, som ej deltager i landsting, äro av förhållandena påkallade. Tveksamheten i detta avseende beror i synnerhet därpå, att medicinalstyrelsen icke med siffror styrkt sitt påstående, att frekvensen av de akuta förgiftningsfallen starkt stegrats och att de subkroniska och kroniska förgiftningsfallen visat en ännu större frekvensstegring än de akuta fallen. De uppgifter, som stått riksförsäkringsanstalten till buds och som röra antalet fall av koloxidförgiftning, som föranlett ersättning enligt lagarna om försäkring för olycksfall i arbete och om försäkring för vissa yrkessjukdomar, giva nämligen en helt annan bild av utvecklingen. De enligt nämnda lagar ersatta gengasfallen ha från år 1942 till år 1943 minskats med ungefär en tredjedel, vilket knappast kan betyda något annat än att förhållandena på detta område förbättrats.

Om medicinalstyrelsens förslag, att gengaskliniken vid ett av Stockholms stads sjukhus skall göras till en central, dit materialet från de föreslagna undersökningsstationerna skall insändas, vill riksförsäkringsanstalten icke göra annat uttalande än att det förefaller, som om denna central naturligare hade bort anknytas till karolinska sjukhuset.

Rörande gengasrådets verksamhet och organisatoriska anknytning vill riksförsäkringsanstalten allenast göra gällande, att anledning icke synes föreligga att såsom medicinalstyrelsen alternativt föreslagit anknyta rådet till anstalten.

Vidare framhåller anstalten, att, ehuru det givetvis vore synnerligen angeläget att fall av gengasskada bleve föremål för sakkunnig behandling, som den främsta uppgiften likväl måste framstå att i den utsträckning, som vore möjlig, söka förhindra uppkomsten av gengasskador. I anslutning härtill har anstalten hemställt om förstärkning av yrkesinspektionens arbetskrafter.

Till stöd härför anför anstalten bland annat, att anstalten med hänsyn

till de med handhavandet av generatorgas förknippade riskerna för koloxidförgiftning år 1940 utfärdat vissa anvisningar syftande till att förebygga nämnda risker. Sedermera hade Kungl. Maj:t i september 1941 utfärdat en särskild författning i ämnet, vilken ersatts med kungörelsen den 5 juni 1942 (nr 361) med vissa bestämmelser till skydd mot skada från gengasdrivet fordon eller redskap. Tillämpningen av nämnda anvisningar och författningar hade föranlett en väsentlig ökning i yrkesinspektionens arbetsbörda. Särskilt hade detta blivit fallet efter det författning i ämnet utfärdats. I brev den 30 december 1941 hade Kungl. Maj:t medgivit, att den i avlöningsstaten för yrkesinspektionen upptagna anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal finge för budgetåret 1941/42 överskridas med högst 20 000 kronor. På grund härav hade sex extra distriktsingenjörer anställts. Antalet av dessa hade tid efter annan minskat och för närvarande återstode endast två. Av de övriga hade två begärt och erhållit avsked samt två utnämnts och förordnats att vara ordinarie distriktsingenjörer. Jämlikt kungl. brev av den 17 juni 1943 skulle tre extra distriktsingenjörer i lönegraden Ex 21 vara anställda tills vidare till och med den 30 juni 1944.

I fortsättningen har anstalten återkommit till sitt i skrivelse den 30 augusti 1943 framförda i årets statsverksproposition redovisade yrkande att få besätta en distriktsingenjörsbefattning i lönegraden Eo 20 och två aspirantbefattningar i lönegraden Ex 18, vilka befattningar inrättats från och med den 1 januari 1939 i samband med yrkesinspektionens omorganisation men med hänsyn till de av krisförhållandena betingade strävandena att begränsa förvaltningsorganisationen lämnats obesatta sedan ingången av budgetåret 1941/42. I motsats till vad anstalten i nämnda skrivelse förutsatte har anstalten nu ansett att de tre distriktsingenjörerna i lönegraden Ex 21 behöva stå till yrkesinspektionens förfogande under ytterligare minst 2 år räknat från och med den 1 juli 1944. Till stöd härför anför anstalten, att den berörda inknappningen i yrkesinspektionens personal i förening med utnyttjandet av ej mindre än 24 av yrkesinspektionens befattningshavare med högre teknisk utbildning såsom s. k. industrikonsulenter, förordnandet under avsevärda tidrymder av befattningshavare från yrkesinspektionen till tjänstgöring å anstaltens arbetarskyddsbyrå såsom ersättare för tjänstemän därstädes, vilka tagits i anspråk för offentliga uppdrag, ävensom den omständigheten, att ett flertal av yrkesinspektionens inspekterande befattningshavare av och till vore inkallade till militärtjänstgöring, medfört, att yrkesinspektionen för närvarande icke hade möjlighet att på tillfredsställande sätt tillvarataga arbetarskyddets intressen. Enligt vad riksförsäkringsanstalten under senaste tiden inhämtat från olika distrikt vore situationen beträffande de på grund av bl. a. arbetet med övervakande av arbetsställen, där gengas användes, eftersatta övriga arbetsuppgifterna allvarligare, än vad anstalten hade sig bekant vid tiden för avgivande av förslag till stat för yrkesinspektionen för budgetåret 1944/45. Trots den förskjutning i arbetsuppgifterna, till förmån för »gengasinspektionen», som sålunda ägt rum, återstode likväl alltjämt ett stort antal garage för gengas-

drivna motorfordon, där inspektion och yrkesinspektionens godkännande enligt författningsbestämmelserna ännu icke medhunnits. Härtill komme, att behovet av övervakning av arbetsställen, där fara för gengasförgiftning förelåge, även visat sig vara större än man tidigare haft anledning att räkna med.

Besättandet av de förutnämnda tre vakanta befattningarna inom yrkesinspektionen skulle enligt anstaltens beräkningar medföra ökade löneutgifter med 21 700 kronor, varav 5 150 kronor i rörligt tillägg och kristillägg. Härtill skulle komma ökade utgifter för skriv- och ritmaterial med 700 kronor, för skrivhjälp med 2 800 kronor samt för reseersättningar med omkring 17 000 kronor allt för år räknat.

Styrelsen för statens institut för folkhälsan förutsätter, att dess utlåtande icke förväntas beträffande de av medicinalstyrelsen föreslagna sjukvårdsåtgärderna. Med avseende å övriga i framställningen berörda frågor anför styrelsen, att det till institutet förlagda blodanalyslaboratoriet borde vara anknutet till institutet även för det fall att gengasrådets ställning skulle förändras. Styrelsen förklarar, att institutet vore berett att, därest så påfordrades, anordna i framställningen omförmäld kurs för utbildning av läkare vid gengasstationer. Därest gengasrådet skulle ombildas till ett gengasforskningsråd, anser styrelsen det angeläget, att den kliniska forskningen på ifrågavarande område bleve starkare företrädd inom rådet än för närvarande, varvid representanter för såväl den praktiska som den teoretiska forskningen borde ingå i rådet, samt att jämväl statens institut för folkhälsan borde vara representerat.

Svenska landstingsförbundets styrelse säger sig i princip intet hava att erinra mot medicinalstyrelsens förslag att undersöknings- och kontrollstationer för gengasskadade skola inrättas vid åtminstone ett delat lasarett i varje sjukhusområde, ehuru styrelsen ifrågasätter, huruvida det föreliggande sjukvårdsbehovet motiverade en så omfattande sjukvårdsorganisation som medicinalstyrelsen föreslagit. Vad angår kostnaderna för dessa stationer föreligga enligt styrelsens mening starka skäl för att staten påtager sig en väsentlig del av dessa. Till vad medicinalstyrelsen i detta sammanhang anfört har förbundsstyrelsen uttalat sin anslutning. I fråga om den föreslagna lönen, 6 000 kronor per år, framhåller förbundsstyrelsen, att denna anslöte sig till den som förste underläkare vid landstingens lasarett i allmänhet åtnjöte, med undantag dock att förste underläkare vore berättigad till rörligt tillägg med för närvarande 19,6 %. Dylik underläkare vore därjämte berättigad till fri familjebostad. Det syntes skäligt, att den föreslagna extra läkaren även erhölle rätt till familjebostad eller, där dylik ej kunde beredas, ersättning härför enligt av vederbörande landsting tillämpade grunder. Rätt borde dock föreligga för huvudmannen att, där så befunnes lämpligt, i stället för familjebostad tillhandahålla dubblett och fri kost. Under förutsättning att landstingens andel i avlöningskostnaderna inskränktes till nu berörda naturaförmåner, hade styrelsen intet att erinra mot medicinalstyrelsens förslag i detta hänseende, sålunda ej heller mot att läkaren tillgodogjorde sig den föreslagna

poliklinikavgiften. Mot förslaget att den erforderliga utrustningen för de gengasskadades vård borde bekostas av huvudmännen hade styrelsen intet att erinra.

Svenska stadsförbundets styrelse åberopar som eget utlåtande ett av förbundets sjukvårdsdelegation i ärendet avgivet yttrande, vari anföres i huvudsak följande.

Frågan om gengasskadorna, deras profylax och terapi är förvisso en viktig sak, som torde tarva ytterligare uppmärksamhet. Antalet besök vid den inrättade specialkliniken vid Sabbatsbergs sjukhus har sålunda legat vid ungefär 5 000 per år. Däremot hava blott ett mindre antal fall registrerats i riket i övrigt. Man synes därför i denna fråga kunna spåra en icke obetydlig motsättning mellan huvudstaden och rikets övriga delar. Med hänsyn härtill och för att undvika att här skulle beredas mark för en »gengaspsykos» har inom sjukvårdsdelegationen framkommit yrkande om en skyndsam, förutsättningslös utredning rörande gengasfrågan, varvid borde beaktas såväl diagnostiken av misstänkta fall som terapien av redan inträdda förgiftningar; särskilt har framhållits behovet av känsliga och enkla metoder för gengasfrågan.

Sjukvårdsdelegationen, som närmast har haft att pröva den föreliggande frågan ur organisatoriska och ekonomiska synpunkter, ställer sig visserligen något tveksam inför behovet av den av medicinalstyrelsen föreslagna organisationen, men har icke velat motsätta sig styrelsens förslag, då, såvitt framgår av handlingarna, envar huvudman skulle ha att själv avgöra, om gengasstationer skola inrättas eller icke.

I detta sammanhang må emellertid betonas angelägenheten av att profylaktiska åtgärder vidtagas i gengasfrågan. Ett samarbete med yrkesinspektionen synes sålunda naturligt. Måhända kan den av medicinalstyrelsen föreslagna organisationen för gengasvården i ett senare skede, när gengasen avvecklats — om och när det nu kan bli — transformeras till ett permanent organ för yrkesmedicin. Tillräckligt utrymme för denna specialitet synes ej finnas inom yrkesinspektionens nuvarande organisationsram; ur folkhälsosynpunkt skulle därför en dylik utbyggnad bliva en välkommen och välbehövlig anordning.

Vad angår ersättningen till läkarna torde det av medicinalstyrelsen föreslagna beloppet åtminstone i vissa städer bliva väl lågt. I Stockholm erhålla sålunda 2:e underläkare 6 000 kronor, vartill kommer rörligt tillägg på för närvarande 46 %, d. v. s. inalles 8 760 kronor och förste underläkare åtnjuta en lön enligt stadens e. o. lönegrad XXI, d. v. s. 8 040 kronor i grundlön, vilket inklusive dyrtidstillägg gör inemot 12 000 kronor. Några naturaförmåner utgå däremot ej. Med hänsyn till kompetensfordringarna på de föreslagna gengasläkarna torde grundlönen för dem böra sättas till ett belopp, svarande mot ersättningen för förste underläkare i allmänhet på den ort, där »gengasläkaren» placeras. Vidare bör förekommande begränsning för övriga läkare vid medicinalpolikliniker att uppbära allenast viss del av poliklinikavgiften — i Stockholm en krona — gälla även för nu föreslagna läkare.

Gengasrådet hänvisar inledningsvis till sina i skrivelse den 7 december 1942 förordade åtgärder för bekämpande av gengasfaran samt anför härjämte bland annat:

De av rådet i nämnda skrivelse uttalade farhågorna rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift ha under tiden därefter bekräftats. Sålunda har besöksfrekvensen vid gengaskliniken i Stockholm nära nog fördubblats. Enligt

frekvenssiffrorna från den hittills gångna delen av år 1944 föreligger en ytterligare stegring av antalet besök, och om den nuvarande frekvensen blir bestående, kommer antalet vårdsökande under detta år att närma sig det dubbla mot under föregående år. Ett stort antal fall måste tyvärr avvisas, då tillgängliga läkar- och övriga personalkrafter fortfarande äro otillräckliga. Erfarenheten har också givit vid handen, att organiska skador hos gengasförgiftade ha ytterligare stegrats. Undersökningar, utförda vid vissa industrianläggningar, ha dessutom i så stor utsträckning påvisat förekomsten av gengaspåverkan, att omfattande undersökningar vid anläggningar, där stationär gengasdrift förekommer, måste anses erforderliga.

Med hänsyn till den ökade frekvensen gengasskador får gengasrådet instämma i det förslag till gengasskyddsvårdens utbyggande, som medicinalstyrelsen framlagt. Gengasrådet vill härvid betona vikten av medicinalstyrelsens förslag att särskild, för denna verksamhet utbildad läkare anställes vid de olika lasaretten för att handha undersökningen och vården av de gengassjuka. Uppenbart synes nämligen vara, att den tveksamhet beträffande förslaget om upprättandet av gengaskliniker vid lasaretten, som framkommit från enstaka där anställda läkare, betingats av deras redan förut stora arbetsbörda och därav orsakade svårigheter att famna dessa nya uppgifter, vilka dessutom äro av tidsödande natur. Gengasrådet hyser den uppfattningen, att de syftemål, som eftersträvas, endast kunna nås om på nämnt sätt en särskild läkare får handha dessa uppgifter. Därvid förutsättes erforderligt samarbete med hälsovårdsnämnder och yrkesinspektörer. Med anledning av statskontorets yttrande må framhållas, att de statistiska beräkningar, som däri framlagts beträffande varje sådan läkares arbetsbörda, enligt gengasrådets uppfattning icke synas taga hänsyn till de faktiska förhållandena. Erinras må sålunda om att cirka 250 000 personer i landet beräknats vara utsatta för förgiftningsrisk samt att ett av huvudsyftena med gengasskyddsvårdens utbyggande skulle vara att utröna i vilken utsträckning en skadlig gengaspåverkan förekommer bland dessa personer.

För gengasskadornas diagnos och behandling fordras otvivelaktigt tillgång till ett antal specialutbildade läkare. Det synes dock gengasrådet, att enbart en kortare föreläsningskurs icke kan giva dessa läkare tillräcklig erfarenhet. Därutöver torde en kortare tjänstgöring vid gengaskliniken i Stockholm vara nödvändig och bör denna utbildning anordnas snarast möjligt.

Gengasrådet vill understryka nödvändigheten av att personalfrågan vid gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus snarast löses.

Utan att nu i detalj ingå på den organisation, som behöver givas det föreslagna gengasforskningsrådet, vill gengasrådet dock framhålla, att forskningsrådets uppgifter måste omfatta icke blott de medicinska spörsmålen, utan även den erforderliga teknisk-profylaktiska verksamheten. Ett fortsättande och intensifierande av denna verksamhet är oundgängligen nödvändigt. Till densamma hör även uppgiften att föra statistik över inträffade olycksfall samt att i förekommande mera allvarliga sådana fall föranstalta om den utredning, som kan erfordras för att förhindra upprepade olyckshändelser. Gengasrådet förutsätter härvid tillgång till erforderlig gengasteknisk sakkunskap. Det bör i detta sammanhang bemärkas, att den nuvarande statistiken är otillfredsställande, enär någon anmälningsskyldighet för koloxidförgiftningar icke föreligger. Den bättre vårdmöjligheten vid gengaskliniken i Stockholm har sålunda medfört, att förgiftade sökt sig dit, under det att i landsorten många gånger endast de allra svåraste förgiftningsfallen komma under läkarvård. Detta förhållande har hittills snedvridit de statistiska uppgifterna.

Gengasrådet ansluter sig även till de synpunkter, som svenska stadsförbundet framlagt beträffande den föreslagna organisationens eventuella framtida utbyggande till ett permanent organ för yrkesmedicin.

Departementschefen.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har förgiftningsfaran i samband med gengasdrift redan på ett tidigt stadium uppmärksammats av vederbörande myndigheter, främst bränslekommissionen och yrkesinspektionen. Till en början togo åtgärderna huvudsakligen sikte på att söka förebygga förgiftningsfaran genom åstadkommande av tekniska förbättringar av gengasaggregaten och genom utfärdande av skyddsföreskrifter vid aggregatens användning. Efter hand som gengasen erhöll vidgad användning och antalet förgiftningsfall ökades, kom uppmärksamheten att jämväl inriktas på gengasförgiftningens medicinska bekämpande. För ändamålet bildades genom bränslekommissionens försorg en medicinsk-teknisk nämnd under ordförandeskap av chefen för kommissionens gengasbyrå och i övrigt bestående av representanter för medicinalstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, statens institut för folkhälsan och metallindustriarbetareförbundet. Den kliniska delen av hithörande undersökningsverksamhet förlades efter avtal med Stockholms stad till Sabbatsbergs sjukhus, den s. k. gengaskliniken, till vilkens drift staten lämnade visst bidrag. Å detta sjukhus inrättades även ett laboratorium för undersökning av koloxidhalten i blodet hos de gengasförgiftade, medan vissa andra laboratorieundersökningar rörande koloxidens inverkan på den mänskliga organismen utfördes vid karolinska institutet och Uppsala universitet. Från och med år 1942 överflyttades ansvaret och kostnaderna för den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift å statens institut för folkhälsan. I samband därmed förlades blodprovsundersökningarna till institutet, varjämte verksamheten i övrigt blev föremål för smärre jämkningar. Den medicinsk-tekniska nämnden, som tidigare kompletterats med representanter för arbetsgivarparten och fackföreningarnas gengaskommitté, fortsatte sin verksamhet såsom folkhälsoinstitutets gengasråd under ordförandeskap av institutets föreståndare.

Under utvecklingens gång ha de kroniska formerna av gengasförgiftning kommit att tilldraga sig allt större intresse, varvid åtskilliga frågor uppställt sig till utredning och besvarande. Samtidigt har det framstått som angeläget att de erfarenheter och rön rörande förgiftningsfallens diagnostisering och behandling, som vunnits vid gengaskliniken i Stockholm, göras tillgängliga även för landet i övrigt. Under åberopande härav ha åtgärder av gengasrådet i skrivelse den 7 december 1942 påkallats såväl för beredande av ökade forskningsmöjligheter vid gengaskliniken genom anställande av ytterligare en läkare därstädes som för inrättande av liknande undersöknings- och behandlingsstationer vid vissa andra sjukhus i landet, där — efter genomgående av viss kortare utbildningskurs i ämnet — för ändamålet lämpade läkare kunde förväntas stå till buds. Med hänsyn till vad vid ärendets remissbehandling framkommit föranledde gengasrådets framställning tills vidare ingen annan åtgärd från Kungl. Maj:ts sida än att ett belopp av 5 000 kronor anvisades till anordnande under år 1943 av en utbildningskurs för läkare beträffande undersökning och behandling av gengasskadade.

De av gengasrådet framförda önskemålen ha emellertid på anmodan av mig gjorts till föremål för närmare prövning av medicinalstyrelsen, som i sin förenämnda skrivelse den 21 februari 1944 framlagt förslag i ämnet och därvid i stort sett följt de av rådet uppdragna riktlinjerna. Styrelsen har särskilt betonat, att man, i den mån uppmärksamheten och undersökningsmetodiken mera allmänt inriktades därpå, måste räkna med att ett stort antal subkroniska och kroniska förgiftningsfall framkomme, vilka, därest de ej underkastades lämplig behandling, kunde giva upphov till organiska skador i kärl- och nervsystem av beskaffenhet att kunna leda till invaliditet. Styrelsen har därför ansett omedelbara och mera generella åtgärder erforderliga för att åt landet i dess helhet bereda liknande undersöknings- och behandlingsmöjligheter som de, vilka nu stå till buds vid gengaskliniken i Stockholm. Enligt styrelsens uppfattning bör, i den mån det är möjligt, vid åtminstone ett delat lasarett i varje sjukvårdsområde inrättas särskilda stationer för undersökning och behandling av gengasskadade. Styrelsen påpekar, att det enligt sjukhuslagen visserligen åligger vederbörande huvudman att själv sörja för vård och behandling av gengasskadade liksom för övriga vårdbehövande. Styrelsen anser emellertid skäl tala för att staten ekonomiskt stödjer verksamheten vid nämnda undersöknings- och behandlingsstationer såväl med hänsyn till gengasskadornas betydelse såsom yrkessjukdom som framför allt till angelägenheten av att få forskningsverksamheten beträffande dessa skador lagd på en bredare bas.

Enligt styrelsens förslag skulle vid ifrågavarande stationer anställas en extra läkare med huvudsaklig uppgift att handhava undersökningen och vården av de gengasskadade. I hans uppgift skulle även ingå att verkställa undersökningar på arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer, ävensom lämna rapporter rörande sin verksamhet till gengaskliniken. För att bliva skickad att handhava dessa uppgifter skulle ifrågavarande läkare genomgå en särskild kurs vid gengaskliniken i Stockholm. Staten föreslås lämna ekonomisk medverkan genom att dels bestrida kostnaderna för berörda kurs, vilka beräknats till 8 500 kronor, dels ock bidraga till extraläkarnas avlöning med minst 6 000 kronor för år och läkare. Huvudmannen förutsättes tillhandahålla sedvanliga naturaförmåner eller ersättning därför.

Vid remissbehandlingen har medicinalstyrelsens förslag härutinnan understötts av gengasrådet samt svenska landstings- och stadsförbunden, medan statskontoret och riksförsäkringsanstalten intagit en mera avvisande hållning. De senare myndigheterna ha därvid särskilt framhållit, att tillgängligt statistiskt material icke syntes motivera så omfattande åtgärder som medicinalstyrelsen föreslagit. Häremot har gengasrådet erinrat, att cirka 250 000 personer för närvarande vore sysselsatta i gengasdrift och att ett av huvudsyftena med ifrågavarande stationers inrättande vore att utröna, i vilken utsträckning en skadlig gengaspåverkan förekomme bland dessa personer. Vidare har gengasrådet upplyst, att besöksfrekvensen vid gengaskliniken i Stockholm under senaste tiden nära nog fördubblats samt att ett stort antal besökande måst avvisas.

Med hänsyn särskilt till vad gengasrådet sålunda anfört och vad i övrigt i diskussionen rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift framkommit synes det mig angeläget, att anordningar tillskapas för att möjliggöra en på bredare bas anlagd forskningsverksamhet rörande gengasskadornas förekomst och behandling. Ett tillfredsställande resultat av en sådan forskningsverksamhet lärer, enligt vad sakkunskapen framhållit, icke kunna förväntas med mindre än att särskilda läkare med specialutbildning härför ägna huvudparten av sin tid åt denna angelägenhet. Det torde därför icke vara tillfyllest att på sätt statskontoret ifrågasatt enbart anordna öppna mottagningar för gengasskadade, vilka skulle handhavas av en, låt vara för ändamålet specialutbildad, läkare såsom bisyssla. En dylik läkare kan i allt fall icke beräknas medhinna fortlöpande medicinska undersökningar vid anläggningar, där stationär gengasdrift förekommer, en uppgift som enligt min uppfattning måste tillmätas stor vikt. Jag anser mig under sådana förhållanden böra i princip förorda medicinalstyrelsens förslag att vid ett lasarett i varje sjukvårdsområde inrätta undersöknings- och behandlingsstationer, där verksamheten handhaves av en för ändamålet särskilt anställd läkare såsom dennes huvudsakliga uppgift. Vägande skäl synas mig även föreligga för att staten medverkar till dylika stationers drift genom att lämna bidrag till läkarens avlöning. Bidraget torde i anledning av vad svenska landstings- och stadsförbunden anfört böra fastställas till 6 000 kronor jämte rörligt tillägg å 19,6 %, vilken ersättning, jämte naturaförmåner, för närvarande i allmänhet tillkommer de vid landstingssjukhusen anställda förste underläkarna. I den mån till motsvarande underläkare i städer utanför landsting utgår högre kontant lön, bör skillnaden täckas av staden, bland annat med hänsyn till att dessa städer — i motsats till landstingen — vanligen icke kostnadsfritt tillhandahålla naturaförmåner åt sina underläkare. Som villkor för statens bidrag bör i enlighet med medicinalstyrelsens förslag gälla, att för undersökning och behandling av gengasskadade vid öppen mottagning må uttagas avgift med högst 3 kronor per besök. Ersättning för läkarnas resor till arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer, torde böra utgå av statsmedel enligt de grunder, som angivas i allmänna resereglementet. För varje sjukvårdsområde bör av läkaren efter samråd med vederbörande yrkesinspektör uppgöras en plan för ifrågavarande besök, som bör fastställas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Frågan, huruvida särskild undersöknings- och behandlingsstation för gengasskadade skall inrättas, ankommer givetvis i första hand på vederbörande huvudmän att avgöra, men jag utgår från att dessa skola vara villiga att medverka till en lösning av det sjukvårdsproblem, varom här är fråga. Sedan verksamheten pågått under ej alltför kort tid, förslagsvis minst ett år, torde medicinalstyrelsen på grundval av de resultat, som kunna hava framkommit av verksamheten, ha att underställa Kungl. Maj:t frågan, huruvida och i vad mån verksamheten bör bibehållas eller omläggas och vilken verkan detta må få på frågan om statens bidrag i fortsättningen.

I enlighet med styrelsens förslag bör de läkare, som skola ha hand om undersökningen och behandlingen av de gengasskadade, beredas tillfälle att

i Stockholm genomgå en särskild utbildningskurs. Plan för kursen torde böra fastställas av medicinalstyrelsen efter förslag av gengasrådet. Emot det av styrelsen för kursen beräknade beloppet, 8 500 kronor, har jag intet att erinra.

Såväl medicinalstyrelsen som gengasrådet ha vidare funnit en förstärkning av arbetskrafterna vid gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus med ytterligare en läkare erforderlig. Enligt vad jag inhämtat har på stadens bekostnad en sådan förstärkning redan vidtagits från och med den 1 mars 1944. Med hänsyn till de speciella uppgifter såsom central för forskningsverksamheten, vilka avsetts tillkomma ifrågavarande gengasklinik, vill jag icke motsätta mig, att staten lämnar enahanda bidrag till denne läkare som till övriga läkare vid undersökningsstationerna. Vidkommande kravet på reglering av lönerna för den övriga vid kliniken anställda, helt av statsmedel avlönade personalen vill jag framhålla, att vissa förhöjningar av tidigare utgående arvoden ägt rum från och med den 1 januari 1944. Några ytterligare höjningar anser jag mig åtminstone för närvarande ej böra förorda.

Beträffande gengasrådet finner jag i likhet med medicinalstyrelsen de uppgifter, som böra ankomma på gengasrådet, motivera, att rådet beredes en självständigare ställning än för närvarande. Rådet bör sålunda hädanefter under medicinalstyrelsens överinseende i allt väsentligt handhava ledningen av den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift. Möjligen bör till rådet även knytas den tekniskt-profylaktiska verksamhet beträffande gengasdriften, som hittills ombesörjts av bränslekommissionens gengasbyrå; frågan härom torde dock först böra göras till föremål för närmare undersökning. Rådets ledamöter böra utses av Kungl. Maj:t, som även bör äga utfärda närmare föreskrifter rörande rådets sammansättning och verksamhet. För ändamålet erforderliga medel torde i fortsättningen böra utbetalas och disponeras av medicinalstyrelsen.

Vad slutligen angår den av riksförsäkringsanstalten påyrkade förstärkningen av yrkesinspektionens arbetskrafter genom medgivande att få besätta en distriktsingenjörsbefattning i lönegraden Eo 20 och två aspirantbefattningar i lönegraden Ex 18, vilka befattningar för närvarande äro vakanta, vill jag förorda, att det må ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, om och i vad mån en utökning av inspektionens arbetskrafter må befinnas påkallad med hänsyn till angelägenheten av att inspektionens uppgifter — däri inbegripet övervakning av arbetsställen där gengas användes — skall kunna fullgöras på ett tillfredsställande sätt. Därest en utökning av personalen befinnes påkallad och på grund härav den i yrkesinspektionens avlöningsstat för nästa budgetår upptagna anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal visar sig otillräcklig, torde frågan om postens överskridande böra i vanlig ordning underställas riksdagens prövning.

Statens kostnader för de av mig förordade undersöknings- och behandlingsstationerna för gengasskadade inklusive resor till arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer, torde kunna beräknas till högst 250 000 kronor per år. Kostnaderna för den vid gengaskliniken i Stockholm bedrivna verksamheten torde kunna uppskattas till omkring 30 000 kronor. Då den i

det föregående omnämnda kursen beräknas draga en kostnad av 8 500 kronor, skulle å staten belöpande årliga utgifter för nu nämnda ändamål sålunda uppgå till cirka (250 000 + 30 000 + 8 500) 288 500 kronor eller i avrundat tal 290 000 kronor.

De av mig förordade grunderna för bidrag till läkarnas avlöning torde böra tillämpas tills vidare från och med den 1 juli 1944. Bidragen torde lämpligen böra utbetalas till vederbörande huvudmän halvårsvis i efterskott. Med hänsyn främst härtill kan medelsbehovet till samtliga ovanberörda åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift för nästa budgetår begränsas till 150 000 kronor.

Sistnämnda belopp torde å riksstaten för nästa budgetår böra upptagas såsom förslagsanslag under femte huvudtiteln och benämnas Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna de grunder för bidrag till avlöning åt läkare vid undersöknings- och behandlingsstationer för gengasskadade, som av mig förordats, att tillämpas tills vidare från och med den 1 juli 1944;

dels ock till *Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift* för budgetåret 1944/45 anvisa ett *förslagsanslag* av ..... kronor 150 000

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Anders Lundstedt.